

Редьярд Кіплінг

ЯК ВИНИКЛИ БРОНЕНОСЦІ

(казка)

Ця історія, о мій Маленький Друже, сталася за тих Давніх та Далеких Часів. І саме посеред тих часів жив собі Колючка-Їжак; жив він на берегах каламутної Амазонки, поїдаючи равликів у мушлях та всяке таке. І мав він друга, Повільну-Тверду Черепаху, яка теж жила на берегах каламутної Амазонки, ласуючи зеленим салатом та іншою зеленню. І все було б добре, мій Маленький Друже. Розумієш?

Але також, і в той самий час, за тих Давніх та Далеких Часів жив собі Плямистий Ягуар, і він теж мешкав на берегах каламутної Амазонки; і їв він усе, що тільки міг упіймати. Коли йому не траплялися олені чи мавпи, він їв жаб і жуків; а коли він не міг упіймати навіть жаб та жуків, він ішов до своєї Мами-Ягуарихи, і вона вчила його, як треба їсти їжаків та черепах.

Вона казала йому багато разів, граціозно махаючи хвостом: «Сину мій, коли знайдеш Їжака, ти мусиш кинути його у воду, і тоді він розгорнеться; а коли впіймаєш Черепаху, ти мусиш вишкребти її лапою з панцира». І все було б добре, мій Маленький Друже.

Однієї погожої ночі на берегах каламутної Амазонки Плямистий Ягуар натрапив на Колючку-Їжака та Повільну-Тверду Черепаху, які сиділи під стовбуром поваленого дерева. Втекти вони не могли, тож Колючка-Їжак згорнувся клубочком, бо він був Їжаком, а Повільна-Тверда Черепаху втягнула голову та лапи в панцир так глибоко, як тільки змогла, бо вона була Черепахою. І все було б добре, мій Маленький Друже. Розумієш?

— А тепер слухайте мене уважно, — сказав Плямистий Ягуар, — бо це дуже важливо. Моя матуся казала: коли я зустріну Їжака, я маю кинути його у воду, і тоді він розгорнеться; а коли я зустріну Черепаху, я маю вишкребти її лапою з панцира. То хто з вас Їжак, а хто Черепаху? Бо, бодай мені втратити свої плями, я ніяк не можу вас розрізнити!

— А ти впевнений у тому, що казала тобі твоя матуся? — запитав Колючка-Їжак. — Ти цілком упевнений? Можливо, вона казала, що коли ти розгортаєш Черепаху, ти мусиш вичерпати її з води панциром, а коли шкребеш лапою Їжака, ти мусиш кинути його на панцир?

— А ти впевнений у тому, що казала тобі твоя матуся? — запитала Повільна-Тверда Черепаху. — Ти цілком упевнений? Можливо, вона казала, що коли ти поливаєш Їжака водою, ти мусиш кинути його собі в лапу, а коли зустрінеш Черепаху, ти мусиш знімати з неї панцир, поки вона не розгорнеться?

— Не думаю, щоб це звучало саме так, — мовив Плямистий Ягуар, трохи спантеличений; — але, будь ласка, повторіть ще раз і чіткіше.

— Коли ти черпаєш воду лапою, ти розгортаєш її Їжаком, — сказав Колючка-Їжак. — Запам'ятай це, бо це важливо.

— Але, — додала Черепаху, — коли ти шкребеш лапою своє м'ясо, ти кидаєш його в Черепаху черпаком. Чому ти ніяк не збагнеш?

— Від вас у мене аж плями заломило, — нахнюпився Плямистий Ягуар; — і взагалі, мені зовсім не потрібні ваші поради. Я лише хотів знати, хто з вас Їжак, а хто Черепаха.

— А я тобі не скажу, — відказав Колючка-Їжак, — але, якщо хочеш, можеш спробувати вишкребти мене з мого панцира.

— Ага! — вигукнув Плямистий Ягуар. — Тепер я знаю, що ти — Черепаха! Ти думав, я не наважуся? А от і наважуся!

Плямистий Ягуар виставив свою м'якеньку лапу якраз тоді, коли Колючка-Їжак згорнувся, і, звісно ж, вся лапа Ягуара миттєво вкрилася колючками. Гірше того, він відкинув Колючку-Їжака далеко-далеко в лісові хащі та кущі, де було надто темно, щоб його відшукати. Тоді він засунув свою м'якеньку лапу до рота, і, звісно, колючки заболіли ще дужче, ніж раніше. Щойно він зміг говорити, він промовив:

— Тепер я знаю, що він зовсім не Черепаха. Але, — і тут він почухав голову своєю іншою лапою, де не було колючок, — як мені знати, чи справді оця інша — Черепаха?

— Але ж я Черепаха, — мовила Повільна-Тверда. — Твоя матуся була абсолютно права. Вона казала, що ти мусиш вишкребти мене лапою з мого панцира. Починай.

— Хвилину тому ти не казала, що вона це казала, — зауважив Плямистий Ягуар, висмоктуючи колючки зі своєї м'якенької лапи. — Ти казала, ніби вона казала щось зовсім інше.

— Ну, припустимо, ти кажеш, ніби я сказала, що вона сказала щось зовсім інше, але я не бачу в цьому жодної різниці; бо якщо вона сказала те, що ти кажеш, ніби я сказала, що вона сказала, — то це те саме, якби я сказала те, що вона сказала, ніби вона сказала. З іншого боку, якщо ти думаєш, ніби вона казала, що ти маєш розгорнути мене черпаком, замість того щоб шкребти мене лапою до крапель панциром, я нічим не можу зарадити, чи не так?

— Але ж ти сама сказала, що хочеш, аби я вишкреб лапою тебе з панцира! — вигукнув Плямистий Ягуар.

— Якщо ти подумаєш ще раз, то побачиш, що я нічого такого не казала. Я сказала, що твоя матуся казала, ніби ти маєш мене вишкребти, — мовила Повільна-Тверда.

— І що ж станеться, якщо я це зроблю? — запитав Ягуар дуже підозріло і дуже обережно.

— Не знаю, бо раніше мене ніхто ніколи не вишкрібав із панцира; але кажу тобі щиро: якщо хочеш подивитися, як я пливу геть, тобі треба просто кинути мене у воду.

— Я в це не вірю, — відказав Плямистий Ягуар. — Ти так перемішала все те, що моя матуся звеліла мені робити, з тим, про що ти мене питала, чи впевнений я, що вона цього не казала, — що я вже не тямлю, де моя голова, а де мій розписаний хвіст. І ось тепер ти приходиш і кажеш мені щось таке, що я можу зрозуміти, і від цього я плутаюся ще дужче, ніж раніше. Матуся казала мені кинути одного з вас двох у воду, а оскільки ти так палко бажаєш, щоб тебе кинули, я думаю, що ти якраз цього й не хочеш. Тож стрибай у каламутну Амазонку, і то швидше!

— Я попереджаю тебе: твоя матуся не буде задоволена. Тільки не кажи потім, ніби я тебе не попереджала, — мовила Повільна-Тверда.

— Якщо ти скажеш ще хоч слово про те, що казала моя матуся... — почав Ягуар, але не встиг він закінчити речення, як Повільна-Тверда тихенько пірнула в каламутну Амазонку, пропливла під водою чималу відстань і вибралася на берег якраз там, де на неї чекав Колючка-Їжак.

— Це був дуже небезпечний момент, — сказав Колючка-Їжак. — Мені зовсім не хочеться кепкувати з Плямистого Ягуара. То ким ти йому назвалася?

— Я щиро сказала йому, що я справжня Черепаха, але він не повірив і змусив мене стрибнути в річку, аби перевірити, чи це так. Виявилось, що так, і тепер він дуже здивований. А зараз він пішов скаржитися матусі. Пішли, послухаймо його!

Вони чули, як Плямистий Ягуар ревів, метаючись серед дерев та кущів на березі каламутної Амазонки, аж поки прийшла його матуся.

— Сину мій, сину! — повторювала вона багато разів, граціозно махаючи хвостом. — Що ж таке ти зробив, чого не слід було робити?

— Я намагався вишкребти лапою те, що саме казало, ніби хоче бути вишкребеним із панцира, і тепер моя лапа повна ко-лю-чок, — жалівся Плямистий Ягуар.

— Сину мій, сину! — повторювала вона багато разів, граціозно махаючи хвостом. — По колючках у твоїй лапі я бачу, що то, певно, був Їжак. Ти мав кинути його у воду!

— Я так і зробив з іншою істотою; а вона казала, що вона Черепаха, і я їй не повірив, а це виявилось щирою правдою, і вона пірнула в каламутну Амазонку і більше не виходить, а мені зовсім нічого їсти, і я думаю, нам краще пошукати житло деінде. На каламутній Амазонці всі занадто розумні для бідного мене!

— Сину мій, сину! — повторювала вона багато разів, граціозно махаючи хвостом. — А тепер слухай мене уважно і запам'ятай мої слова. Їжак згортається клубочком, і його колючки стирчать у всі боки одночасно. За цим ти впізнаєш Їжака.

— Мені зовсім не подобається ця стара пані, — прошепотів Колючка-Їжак під тінню великого листка. — Цікаво, що вона знає ще?

— Черепаха не вміє згортатися клубочком, — вела далі Мама-Ягуариха, граціозно махаючи хвостом. — Вона лише втягує голову та лапи в панцир. За цим ти впізнаєш Черепаху.

— Мені зовсім, зовсім не подобається ця стара пані, — мовила Повільна-Тверда Черепаха. — Навіть Плямистий Ягуар не зможе забути таких настанов. Шкода, Колючко-Їжаче, що ти не вмієш плавати.

— Не кажи мені нічого, — відказав Колючка-Їжак. — Тільки подумай, як було б добре, якби ти вміла згортатися. Оце так халепа! Послухай-но Плямистого Ягуара.

Плямистий Ягуар сидів на берегах каламутної Амазонки, висмоктуючи колючки зі своїх лап і примовляючи про себе:

«Не згорнеться, але пливе — Повільна-Тверда, це він і є! Згортається, та не пливе — Колючка-Їжак, це він і є!»

— Він цього до нових віників не забуде, — сказав Колючка-Їжак. — Підтримай-но мені підборіддя, Повільна-Тверда. Я спробую навчитися плавати. Це може стати в пригоді.

— Чудово! — мовила Повільна-Тверда і підтримала Колючці-Їжаку підборіддя, поки той борсався у водах каламутної Амазонки.

— З тебе ще вийде першокласний плавець, — захотила Повільна-Тверда. — А тепер, якщо ти зможеш трохи розслабити мої спинні пластини, я подивлюся, що можна вдіяти зі згортанням клубочком. Це теж може стати в пригоді.

Колючка-Їжак допоміг розслабити спинні пластини Черепахи, тож, крутячись і напружуючись, Повільна-Тверда справді спромоглася згорнутися бодай на малесеньку крихту.

— Чудово! — вигукнув Колючка-Їжак. — Але на сьогодні, гадаю, досить. Ти вже аж почорніла на лице. Будь ласка, заведи мене у воду ще раз, я потреную той гребок боком, який, за твоїми словами, такий легкий.

Тож Колючка-Їжак тренувався, а Повільна-Тверда пливла поруч.

— Чудово! — мовила Повільна-Тверда. — Ще трохи практики, і ти станеш справжнім китом. А тепер, якщо я можу тебе потурбувати розслабити мої спинні та черевні пластини ще на дві дірочки, я спробую той захопливий вигин, який, кажеш, такий легкий. Ото Плямистий Ягуар здивується!

— Чудово! — сказав Колючка-Їжак, увесь мокрий після каламутної Амазонки. — Слово честі, я б не відрізняв тебе від когось зі своєї родини. Дві дірочки, кажеш? Тільки трохи більше виразу, будь ласка, і не креччи так сильно, бо Плямистий Ягуар може нас почути. Коли закінчиш, я хочу спробувати те довге пірнання, яке, за твоїми словами, таке легке. Ото Плямистий Ягуар здивується!

Тож Колючка-Їжак пірнав, а Повільна-Тверда пірнала поруч із ним.

— Чудово! — мовила Повільна-Тверда. — Ще трішечки уваги до затримки дихання — і ти зможеш тримати господарство на самому дні каламутної Амазонки. А тепер я спробую ту вправу із закидання задніх лап за вуха, яка, як ти кажеш, надзвичайно зручна. Ото Плямистий Ягуар здивується!

— Чудово! — сказав Колючка-Їжак. — Але це трохи деформує твої спинні пластини. Вони тепер налягають одна на одну краями, замість того щоб лежати поряд.

— О, це наслідок вправ, — відказала Повільна-Тверда. — А я от помітила, що твої колючки ніби злипаються одна з одною, і ти стаєш більше схожим на соснову шишку, ніж на каштанову шкаралупу, як раніше.

— Невже? — здивувався Колючка-Їжак. — Це все від того, що я вимокаю у воді. Ох, ото Плямистий Ягуар здивується!

Вони продовжували свої вправи, допомагаючи одне одному, аж поки настав ранок; а коли сонце піднялося високо, вони відпочили й обсохли. Тоді вони побачили, що обоє стали зовсім іншими, ніж були раніше.

— Колючко-Їжаче, — мовила Черепаха після сніданку, — я вже не та, що була вчора; але гадаю, що зможу ще розважити Плямистого Ягуара.

— Саме про це я щойно й думав, — відказав Колючка-Їжак. — Гадаю, луска — це величезний крок уперед порівняно з колючками, не кажучи вже про вміння плавати. Ох, ото Плямистий Ягуар здивується! Ходімо знайдемо його.

Невдовзі вони знайшли Плямистого Ягуара: він усе ще облизував свою обвислу зм'якшу лапу, яку поранив минулої ночі. Він був настільки приголомшений, що тричі поспіль перекинувся горілиць через власний плямистий хвіст.

— Доброго ранку! — привітався Колючка-Їжак. — І як почувається ваша дорога вельмишановна матуся цього ранку?

— Вона цілком здорова, дякую, — відповів Плямистий Ягуар; — але ви мусите вибачити мені, якщо я саме в цю мить не можу пригадати вашого імені.

— Це нечемно з вашого боку, — зауважив Колючка-Їжак, — зважаючи на те, що вчора о цій самій порі ви намагалися вишкребти мене лапою з мого панцира.

— Але ж у вас не було жодного панцира. Були самі лише колючки, — заперечив Плямистий Ягуар. — Я це точно знаю. Тільки подивіться на мою лапу!

— А мені ви наказали стрибнути в каламутну Амазонку й утопитися, — додала Повільна-Тверда. — Чому ви такий грубий і забудькуватий сьогодні?

— Хіба ви не пам'ятаєте, що казала вам ваша матуся? — запитав Колючка-Їжак: «Не згорнеться, але пливе — Повільна-Тверда, це він і є! Згортається, та не пливе — Колючка-Їжак, це він і є!»

Тоді вони обоє згорнулися клубочками й заповзялися кататися навколо Плямистого Ягуара, аж поки в нього очі в голові не закрутилися, наче справжні колеса від воза.

Тоді він пішов покликати свою матір.

— Мамо, — сказав він, — сьогодні в лісі з'явилися двоє нових звірів. І той, про якого ти казала, що він не вміє плавати — плаває; а та, про яку ти казала, що вона не вміє згортатися — згортається. І вони, здається, поділилися своїми колючками, бо тепер вони обоє вкриті лускою, замість того щоб один був гладеньким, а інший — дуже колючим. І до того ж вони качаються навколо мене колами, і мені якось ніяково.

— Сину мій, сину! — повторювала Мама-Ягуариха багато разів, граціозно махаючи хвостом. — Їжак — це Їжак, і він не може бути нічим іншим, крім Їжака; а Черепаха — це Черепаха, і вона ніколи не стане нічим іншим.

— Але це не Їжак і не Черепаха. Це потроху і те, і інше, і я не знаю їхніх справжніх імен.

— Дурниці! — мовила Мама-Ягуариха. — У всього є справжнє ім'я. Я б називала цю істоту «Броненосець», поки не з'ясувалося б інше. І я б залишила їх у спокої.

Тож Плямистий Ягуар зробив так, як йому було велено, а надто щодо того, щоб дати їм спокій. Але дивно ось що: з того самого дня і дотепер, о мій Маленький Друже, ніхто на берегах каламутної Амазонки ніколи не називав Колючку-Їжака та Повільну-Тверду Черепаху інакше, як Броненосець. Звісно, в інших місцях є і їжаки, і черепахи (деякі живуть навіть у моєму садку); але тих справжніх, давніх і розумних звірів, чия луска налягає одна на одну, як лусочки соснової шишки, і які жили на берегах каламутної Амазонки за тих Давніх та Далеких Часів, завжди називають Броненосцями, бо вони були дуже кмітливими.

Тож усе саме так і було, мій Маленький Друже. А як ти гадаєш?

Я не ходив Амазонкою,
В Бразилію не плив;
А «Дон» та «Магдалена»
Туди йдуть звідусіль!
Щотижня з Саутгемптона
Великі кораблі,
У біло-золотім вбранні,
Пливуть у Ріо-де-Жанейро —

Все вниз — до Ріо-де-Жанейро!
І я б хотів до Ріо
Колись, поки не постарів!
Я не стрічав Ягуара,
Ні Броненосця теж,
Що в панцирі виблискує,
І не стріну їх, без меж, —
Хіба поїду в Ріо
На власні очі глянуть,
Як вниз — до Ріо-де-Жанейро —
Пливуть — до Ріо-де-Жанейро!
О, я б хотів потрапити до Ріо
Поки ще я не постарів!

1900 р.

Вперше опубліковано в журналі «Ladies' Home Journal» у травні 1900 року. Зібрано в збірці «Just So Stories» («Оповідання просто так»), проілюстровано автором, а потім опубліковано вірш «Я ніколи не плавав по Амазонці» (під назвою «Кочуючи до Ріо» у збірці пісень Едварда Джермана «Just So Song Book» та у «The Kipling Reader»).

Переклад українською: А.Невідомий, 2026 рік